

U manjem prilogu prof. Nikola Žic bavi se datiranjem glagoljskog pisma mo-druškog biskupa Nikole, poznatog po svojoj obrani glagoljanja, i dolazi do rezultata, da je ovo pismo napisano između 1477 i 1480.

»Slovo« donosi i izvadak iz »Zapamćenja« don Frana Bulića, što ih je on 1930 (kad se prikupljao materijal za Slavenski zbornik) napisao o borbi dalmatinskog klera za obnovu glagoljanja. Izvadak, koji donosi »Slovo«, odnosi se na razdoblje poslije 1880 i na akcije, što su ih on, nadbiskup Josip Stadler(!) i Fran Volarić vodili u Rimu. Međutim, jednu širu redakciju teksta ovih »zapamćenja« objelodanio je već 1936 zagrebački Obzor (brojevi od 16. i 17. listopada), prenoseći ih iz »Spomenice vrhbosanske«. Na taj način ova zapamćenja — ovdje redigirana valjda od samog don Frana Bulića u skraćenoj formi — doživjela su svoje ponovno objavljivanje.

Među recenziranim publikacijama, kojima redakcija posvećuje naročitu pažnju, treba zabilježiti i nekoliko značajnih radova, koji su izašli poslije rata u inozemstvu u vezi s historijom ćirilometodskog pokreta kod slavenskih naroda. U Vajsovu zborniku (Prag 1948) Fr. Grivec dokazuje autentičnost pisma pape Hadrijana II. knezovima Rastislavu, Svatopluku i Kocelju; u časopisu »Byzantinoslavica« VIII (1946) Josef Vašica zastupa mišljenje, da su najstariji staroslavenski dijelovi misnog kanona uzeti iz tzv. liturgije sv. Petra, tj. posebne grčke liturgije, koja je sa Zapada prenesena na Istok, odakle se preko grčkih matica širila dalje; u IX knjizi nove »Rèvue internationale des études byzantines«, koja je zamijenila »Byzantinoslavica«, Ivan Dujčev raspravlja o simbiozi i stapanju turanskih Protobugara i Slavena u razdoblju od VII. do IX. st. te na osnovi odgovora pape Nikole I. (866) pobija mišljenje, da pod imenom »Bugara« treba još u IX. st. razumijevati turanske Proto-bugare; Milada Paulová raspravlja o ćirilometodskoj ideji Karla IV. prilikom osni-vanja glagoljaškog samostana u Emausu i pristaje uz mišljenje, da je emauski samo-stan osnovan u izrazito ekspanzionističko-unionističke svrhe u litavsko-ruskim i srpskim krajevima (prof. Hamm pobija osnovanim argumentima ovu tvrdnju, koju je kod nas iznio već Mita Kostić, a zalagao se za nju i Chaloupecký u djelu »Karel IV. a Čechy«, 2. izd., 1946).

L. Košuta

TABULA HEBANA

O jednom značajnom arheološkom otkriću.

U srpnju 1947 pronađena je blizu Magliano-a (Grosseto) u Toskani na području stare rimske kolonije Heba-e brončana ploča, koja sadrži tekst jednog za-kona (*rogatio*) donesenog 20. god. n. e. pod Tiberijem u spomen Germanikove smrti (10. X. 19). Ploča je nađena razbijena u četiri velika komada i, nažalost, nije u cijelosti sačuvana. Danas se nalazi u arheološkom muzeju u Firenci. Prvo su čitanje i rekonstrukciju lakuna proveli profesori A. Minto i U. Coli, a tekst rogacije objavio je prvi put u *Atti della Accademia nazionale dei Lincei*, ser. VIII, vol. I, 1948 (*Notizie degli Scavi*) Coli, dodavši mu opsežan historijski komentar. Sve zajedno je sa malim izmjenama ponovo štampao pod naslovom »*La destinatio magistratum*« in una nuova iscrizione dell'epoca di Tiberio, u *Buletino dell'Istituto di diritto romano*, LIII—LIV, 1948. (=Dest.)

Budući da su vrela o najranijem principatu veoma oskudna, razumljiv je golem interes među romanistima za hebansku ploču. Pored spomenutih radova Coli-a objavljeno je dosad o njoj više rasprava. Među njima se ističu studije belgijskog

romanista F. de Visscher-a, *La table de Heba et la decadence des comices centuriates*, u *Revue historique de droit français et étranger* 29, 1951, s fotografiskim snimkom same ploče (= *La table d. H.*) i bečkog profesora E. Schönbauera, *Rechtshistorische Erkenntnisse aus einer neuen Inschrift*, u *Revue internationale des droits de l'antiquité* 6, 1951 (= *RIDA* 6). Treba spomenuti i novi rad U. Coli-a, *Nuove osservazioni e congetture sulla »tabula Hebana«*, u *IURA*, 3, 1952, s iscrpno navedenom literaturom, koja je do konca 1951 izašla o hebanskoj ploči (= *IURA*, 3).

Prije nego što prikažemo sadržaj t. H., potrebno je objasniti, zašto se ona sama naziva *rogatio*, a ne *lex*. Taj je terminološki problem bio predmet opsežnih diskusija. Među različitim mišljenjima najprihvatljivija je Coli-jeva teza, koja taj problem rješava u smislu definicije *rogatio-lex*, što je nalazimo kod Festusa 326. 16 L (= ed. Lindsay): *rogatio est cum populus consulitur de uno pluribusve hominibus, quod non ad omnes pertinet. et de una pluribusve rebus, de quibus non omnibus sancitur, nam quod in omnes homines resve populus scivit, lex appellatur*. Budući da je t. H. donesena u čast Germanika (*unus homo!*) pravilno se naziva *rogatio*, a ne *lex*. (*IURA*, 3, s. 95).

Sadržaj je teksta u ovome: Da bi se trajno sačuvala uspomena na Germanika, dane su mu poslije smrti visoke počasti. Između sedam njih, koje spominje Germanikova rogacija, tri su nam bile poznate već iz Tacita (*Ann.* II, 83). Pažnju romanista privlači posljednje odlikovanje, kojemu je posvećeno najviše redaka. Naime od 5—50. retka od ukupnih 62 govori se o novoj izbornoj reformi, koja je ustanovljena u čast Germanika ali koja je, kako ispravno tvrdi de Visscher, imala stanoviti politički cilj (*La table d. H.* 7).

Ta se reforma odnosi na izbor najviših državnih magistrata — konzula i pretora. Znamo, da su u doba republike izbor konzula i pretora vršile centurijske narodne skupštine, koje su bile organizirane po vojnički. Naime, još od doba legendarnog kralja Servija Tulija rimski se narod po imetku dijelio na pet klasa ili razreda, a svaki je razred imao određeni broj centurija, vojničkih jedinica s nejednakim brojem članova. Svih je centurija bilo 193. Odluke su se u centurijskoj skupštini donosile apsolutnom većinom glasova svih centurija. To je značilo, da su prednost imali bogataši, jer iako ih je bilo razmjerno manje, ipak su oni kao pripadnici prvog razreda zajedno s vitezovima imali 98 centurija, a ostali građani samo 96 centurija. Taj pluto-aristokratski karakter centurijskih skupština bio je u posljednjim stoljećima republike predmet stalnih napadaja popularne stranke. No bogata je rimska posjednička klasa na čelu s oligarhijskom klikom u Rimu čvrsto držala u rukama stečene pozicije. Međutim, formalni je republikanski princip bio sloboda kandidature za magistrature. Faktično je ta sloboda ovisila o ekonomskoj snazi kandidata, jer su rimske magistrature kao počasne službe bile besplatne. U nauci se znalo, da je republikanski princip slobode kandidature bio u doba principata napušten uvođenjem t. zv. *destinatio*, ali se pobliže o samom tom institutu samo nagađalo. Tako je na pr. Mommsen (*Hist. Schriften* I, s. 428) smatrao, da je *destinatio* »faktische Anwartschaft« na neku službu, odnosno da je to često puta obična *designatio*, naimenovanje za službu. Od novih se autora problemom destinacije kandidata bavio naročito Siber (*Die Wahlreform des Tiberius*, u *Festschrift P. Koschaker*, I, 1939, s. 209). Međutim, i njemu je samo značenje *destinatio* ostalo nejasno; on je, naime, *destinatio* kandidata poistovetio s carskom preporukom (*commendatio*), odnosno sa specijalnim senatskim zaključkom.

Otkriće hebanske ploče je olakšalo razumijevanje značenja samog izraza *destinatio*. Schönbauer je utvrdio, da se taj izraz kao pravni terminus tehnicus javlja istom u doba principata, iako sama riječ nije nastala tek u to doba. S obzirom na Germanikovu rogaciju, *destinatio* znači »uzimati u obzir« (in Aussicht nehmen) za najviše službenike one kandidate, koje je prethodno izabrao jedan specijalni izborni kolegium (RIDA, 6, s. 203 i 210). Do istog je zaključka došao i de Visscher (*La table d. H.* s. 7), dodajući da pod *destinatio* treba razumijevati službenu kvalifikaciju kandidata sposobnih da budu izabrani. Coli također kaže, da »destinare« ne znači »ele-

Sam taj specijalni izborni kolegij, koji vrši *destinatio*, bio je prema rogaciji od 20. g. sastavljen od 15 centurija senatora, *quibus in senatu sententiam dicere licet*, i vitezova svih dekurija, *quae iudiciorum publicorum causa constitutae sunt*. Prema tome su u taj izborni kolegij ulazili najistaknutiji predstavnici rimske vladajuće klase, i oni su određivali, koji će ljudi biti predloženi narodnim skupštinama na izbor za konzule i pretore.

Međutim, upravo se kod sastava toga predizbornog kolegija sama Germanikova rogacija poziva na *lex Valeria-Cornelia* iz 5. god. n. e. Taj zakon, koji je donesen pod Augustom, određuje da funkciju destinacije ima da vrši deset centurija, koje nose imena adoptivnih Augustovih sinova Gaiusa i Luciusa. *Rogatio* od 20. g. je tim centurijama dodala još pet centurija Germanikova imena.

Očito je, da je Germanikova rogacija novela zakonu iz 5. god. n. e., ali je u literaturi nastao spor o tome, da li se to noveliranje odnosi samo na povećanje broja centurija ili je pak rogacijom iz 20. g. promijenjen i sam sastav destinacionog kolegija. Schönbauer (RIDA, 6, s. 227 i 230) smatra, da su u predizborni kolegij iz 5. g. ulazili samo senatori i kandidati za senatore, a da je istom *rogatio* iz 20. g. uvela u tu funkciju i vrhove viteškog reda, t. j. one vitezove, koji su bili suci u kaznenim sudovima. Schönbauer osniva svoju hipotezu na preciznoj analizi nekih podataka kod Tacita i Veleja. Naprotiv de Visscher (*La table d. H.* 8) i Coli (*IURA*, 3, s. 101—103) zastupaju tezu, da je sastav predizbornog kolegija u oba zakona ostao jednak. Nama se Schönbauerovo mišljenje čini opravdanim, jer je veoma vjerovatno, da je Tiberije želio paralizirati suviše jak utjecaj senatora na izbor magistrata, a nije isključeno i to, da je baš vitezove nastojao privući na liniju svoje državne politike. Ne smijemo smetnuti s uma, da je upravo pod Tiberijem prvi pravnik iz viteškog reda, *Masurius Sabinus*, dobio *jus publice respondendi ex auctoritate principis* (pravo davati pravna mišljenja s autoritetom, kao da ih je dao sam car). U kasnijem razvoju su se vrhovi viteškog reda stopili sa senatorima, tako da je *destinatio* ostala privilegij samih senatora. Međutim je nestankom julijevsko-klaudijevske dinastije nestao i sam institut specijalnoga predizbornog kolegija.

Elektori u tim najodličnijim centurijama regrutirali su se po tribusima. (Naime, rimski građanin nije bio samo pripadnik određenog razreda i njegovih centurija, nego je istodobno morao biti upisan kao član i u nekom zemljišnom okrugu, tribusu kojih je bilo 35. Po tribusima su još u doba republike bile organizirane tributske narodne skupštine. Zemljišni su posjednici bili upisani u 31 *tribus rusticae*, a masa bezzemljaša u 4 *tribus urbanae*.) Onih 15 centurija, koje su vršile destinaciju kandidata, bile su tako kombinirane s podjelom na tribuse, da su senatori i vitezovi iz svaka dva tribusa sačinjavali jednu centuriju, a u petu, desetu i petnaestu centuriju su ulazili senatori i vitezovi iz po tri tribusa; prema tome imamo u 15 centurija $(12 \times 2) + (3 \times 3) = 33$ tribusa. Dva preostala tribusa, i to Suburana i Esquilina, nisu ni imala pripadnika senatorskog i viteškog reda. Ako bi se slu-

čajno i u tim tribusima našao koji senator ili vitez, koji bi imao pravo da uđe kao član u predizborni kolegij, bio bi takav, prema diskrecionoj ocjeni magistrata, koji je rukovodio destinacionom procedurom, pozvan da glasuje u kojem drugom tribusu. Tako je Schönbauer protumačio redak 32—33 Germanikove rogacije, a s tim se uglavnom slaže i de Visscher. Kombinacijom centurija sa tribusima trebalo je osigurati učešće u vlasti novom plemstvu po novcu i starom plemstvu po porijeklu.

Ono, što u rogaciji zanima historičara i pravnog historičara napose, to je konačan rezultat te predizborne procedure. Poznato je, da taj predizborni kolegij daje određenom broju kandidata kvalifikaciju »*destinati*«. Prema tome, radi se o pravnim posljedicama *destinatio*. Međutim, upravo se tu u tekstu rogacije nalazi velika lakuna, i u nauci se postavio problem, da li *destinatio* znači određivanje više kandidata, između kojih se zatim u narodnoj skupštini slobodno biraju potrebni magistrati, ili ona donosi čvrsto zatvorenu kandidatsku listu, koja se u cjelini prihvaća ili odbija. U tom bi slučaju broj predloženih kandidata bio jednak broju ispražnjenih mjesta.

Od odgovora na to pitanje ovisi i odgovor na pitanje o funkciji narodnih skupština (*comitia*) u doba principata. Naime, ili se funkcija narodnih skupština prigodom izbora svodi na puku aklamaciju, kako je to tvrdio već Mommsen, ili komisije ipak vrše stanovitu izbornu funkciju, kako je to prije otkrića hebanske ploče smatrao Siber, postavivši hipotezu, da je i u doba principata moguće da predloženi kandidati propadnu na izborima. On je, kao što smo već rekli, *destinatio* poistovetio s carskom preporukom, ali nije odgovorio na pitanje, kakva bi to socijalna snaga djelovala unutar centurijatskih skupština, koja bi dovela do negativnog izbora — po caru predloženih — kandidata.

S obzirom na Germanikovu rogaciju, gornji problemi nisu još u romanistici jednodušno riješeni. Coli (*Dest.* 381) je postavio hipotezu, da svaka od 15 centurija destinira samo jednog kandidata, i to onog, koji dobije najviše glasova (*pars major*) unutar centurije. Takvi kandidati moraju biti izabrani i u skupštini. Time se Coli stvarno vratio na Mommsenovu hipotezu o prividnim izborima.

Schönbauer naprotiv smatra, da treba uzeti u obzir, da je u doba principata bilo mnogo reflektanata na položaj konzula i pretora. Od svih njih je svaka izborna jedinica, dakle svaka od 15 centurija, birala toliko kandidata, koliko je bilo ispražnjenih mjesta. Kod konzula 2, a kod pretora 12. Oni, koji su dobili većinu glasova unutar centurije, bili su *candidati destinati* te centurije. Teoretski bi svi ti kandidati mogli biti predloženi narodnim skupštinama na izbor. Prema tome, ako se izuzme određeni broj kandidata, koje je skupštini predlagao sam car i koji su redovito bili izabrani, imale bi narodne skupštine za preostali broj potrebnih magistrata slobodu izbora između razmjerno mnogo predloženih kandidata. Kao što se vidi, Schönbauer još i u doba principata živo aktivizira narodne skupštine. Do tog je rezultata došao zato, što smatra, da je *destinatio* u doba principata dobila određenu juridičku fizionomiju, ali da je faktički i sadržajno bila poznata već i u doba republike. Po starom republikanskom državnom pravu glasovale su kod izbora za magistrature najprije najotmjeneje centurije plemstva, t. zv. *proceres*. Rezultat se njihova glasovanja odmah objavljivao, dakako zato, da bi se djelovalo na konačan rezultat izbora. Mlađe republikansko državno pravo ne poznaje više takvo uređenje. Istom August, koji je navodno htio vratiti stare dobre običaje, uveo je ponovo stari sistem, modificiran time, da je 27. god. pr. n. e. šest najodličnijih cen-

turija (*Ramnes, Titius, Luceres primi et secundi*) postavio za *centuriae praerogativae*, t. j. centurije, koje kod izbora glasuju prve. Godine 5 n. e. povišen je taj broj centurija sa *lex Valeria-Cornelia* na već poznatih 10 centurija.

Schönbauer shvaća destinacioni postupak kao »ein Teil des Comitialverfahrens« (str. 233), pa je zato logično morao dati centurijama destinacionog kolegija funkciju prerogativnih centurija. Međutim, smisao retka 46—48 t. H. pokazuje, da je *destinatio* funkcija specijalnog kolegija izvan centurijatskih skupština, koje imaju isključivo funkciju *creatio* magistrata. Zato odnos u postupku tih dvaju različitih tijela treba promatrati kao odnos analogije, a ne identičnosti. Prema tome Schönbauer nije u pravu, i u tom su ga smislu kritizirali de Visscher (*La table d. H.* str. 15) i Coli (*IURA* 3, s. 103, 105, 112).

Protivno Schönbaueru de Visscher dokazuje, da izbor u jednoj centuriji još ne znači konačnu *destinatio* kandidata. Da kandidati budu *destinati*, potrebno je, da dobiju apsolutnu većinu svih centurija. Ako bi dakle kod izbora pretora 12 kandidata dobilo većinu glasova u 8 centurija, daljnji bi se postupak obustavljao, jer bi već ti kandidati bili konačno *destinati*. Po de Visscheru je cilj destinacione procedure stvaranje čvrste kandidatske liste s tolikim brojem kandidata, koliko je mjesta trebalo popuniti. De Visscher je tom hipotezom stvarno anulirao izbornu funkciju narodnih skupština, a time je po našem mišljenju ispravno ukazao na sužavanje republikanske demokratičnosti na najmanji krug izabranih.

Ispravnost je de Visscherova tumačenja priznao i Coli (*IURA* 3, str. 116), napustivši svoju prvobitnu tezu (*Dest.* 381). Međutim, nasuprot de Visscheru, Coli i u režimu destinacija pronalazi jednu mogućnost stvarnog izbora sa strane narodne skupštine. Radilo bi se o slučaju, kada bi nakon završene destinacione procedure i konačnog sastavljanja kandidatske liste, sam car, putem *commendatio* ili *suffragatio*, izrazio želju, da bude izabran jedan njegov specijalno protežirani kandidat. U tom bi slučaju narodna skupština trebala da odluči, koji će se od destiniranih kandidata brisati sa liste, da bi na njegovo mjesto mogao doći »*candidatus principis*« (*IURA* 3, s. 127). Coli, osim toga, povlači interesantnu analogiju između carskog instituta *destinatio* i republikanske ustanove *consilium publicum*. Naime, tokom republike su običaji i zakoni točno propisali, kakve kvalifikacije moraju imati oni, koji se natječu za magistrature. U sumnjivom slučaju mogao je magistrat, koji je predsjedao skupštini, kad je ona zasjedala u svojoj izornoj funkciji, zatražiti savjet, *consilium publicum*, od politički iskusnih ljudi, prije nego što je proglasio kandidata sposobnim za natjecanje.

Coli u *consilium publicum* traži začetke destinacionog kolegija. Međutim, po našem mišljenju nema između ta dva instituta nikakve sadržajne veze. Oni su nastali u bitno različitim društveno-ekonomskim i političkim odnosima, pa je zato i njihov karakter različit. *Consilium publicum* ne može obvezivati magistrata u vrijeme, kad je konačna izborna odluka u rukama narodne skupštine. Naprotiv, rezultat destinacionog postupka obvezuje samu narodnu skupštinu.

Iako se mnogi problemi, koje je u nauci postavilo otkriće hebanske ploče, ne mogu još suglasno riješiti, ipak je sam nalaz od izvanredne važnosti. Tabula Hebana predstavlja prvoklasni dokumenat o koncentraciji vlasti u rukama izabranih predstavnika vladajuće klase na čelu s princepsom.

Znamo, da se koncem republike konkretna izborna borba nije vodila toliko između optimata i populara, koliko između samih optimata. Ali oligarhiji je u Rimu

prijetila ozbiljna opasnost, da će izgubiti kontrolu nad izborima, jer su pripadnici prvog razreda, koji su bili rasijani po čitavoj Italiji, postali nezainteresirani za izbore vrhovnih magistrata. Njih su više zanimale municipalne magistrature. Time je kod izbora u Rimu počela dolaziti do izražaja niža klasa, a to je rimska oligarhija nastojala spriječiti.

Princepsova vlast nije bila još tako jaka, da bi princeps mogao i formalno likvidirati republikanske tradicije, a niti je mogao jednim udarcem izbiti vlast iz ruku rimske oligarhije.

Trebalo je sačuvati princip izbornosti visokih magistrata, ali se po starom sistemu razreda i centurija nije mogao osigurati povoljan ishod izbora za oligarhiju u Rimu baš zbog spomenute dezinteresiranosti za izbore svih pripadnika prvog razreda i zbog sve jačeg utjecaja na izbore od strane populara. Majstorsko riješenje tog problema pruža hebanska ploča. Smatrali su je toliko važnom, da su njene propise uklesali na broncu, da bi tako izbjegli svaku mogućnost zlonamjerne korekture. Oligarhiji je data destinacija kandidata, a narodnim skupštinama kreacija magistrata, dakako od onih, koji su prošli kroz filter destinacione procedure. Osim toga se u samoj destinacionoj funkciji htjelo otupiti zaoštrenošt između samih vrhova vladajuće klase, senatora i vitezova.

Tabula Hebana je posljednjim pokušaj ostvarenja Ciceronova sna — *concordia ordinum*; bio je to mit, koji se vrlo brzo rasplinio u stvarnosti militarističke samovlade.

Premda je prošlo već 5 godina od otkrića hebanske ploče, diskusija o problemima, koje je ona postavila, postaje sve življa. Sigurno je, da će naponi romanista, historičara, lingvisti i arheologa, koncentrirani u povodu otkrića hebanske ploče na same početke principata, u mnogome razjasniti jedno od najinteresantnijih ustavnih uređenja u historiji — monarhiju pod plaštem republike.

Martin Vedriš

HISTORIJSKI
ZBORNIK

GOD. V.

1952

BROJ 3—4

HISTORIJSKI ZBORNIK

ČASOPIS POVIJESNOG DRUŠTVA HRVATSKE

Uređuje Redakcioni odbor: Oleg Mandić, Jakša Ravlić i Jaroslav Šidak (glavni i odgovorni urednik). Rukopisi za razmjenu šalju se na adresu: Historijski seminar, Filozofski fakultet, Zagreb, Trg Maršala Tita 14. Narudžbe za Historijski zbornik prima »Školska knjiga«, Zagreb, Ilica 28.

SADRŽAJ

	Strana
OLEG MANDIĆ, Bratstvo u ranosrednjovjekovnoj Hrvatskoj	225—298
IVO MILIĆ, Perijeklo prava bližike na prvokup i otkup nekretnina	299—310
MIRJANA GROSS, Neke karakteristike socijalne demokracije u Hrvatskoj i Slavoniji	311—323

OCJENE I PRIKAZI

J. Bösendorfer, Agrarni odnosi u Slavoniji (N. KLAIĆ — R. BIČANIĆ)	325—333
D. Roller, Dubrovački zanati u XV. i XVI. stoljeću. (J. TADIĆ)	333—343
Novi prilozi o dubrovačkoj diplomaciji. (J. LUČIĆ)	344—347
Z. Herkov, Statut grada Zagreba od god. 1732. (N. KLAIĆ)	347—350
R. Besarović, Vaso Pelagić (M. EKMEČIĆ)	350—354
Izdanja staroslavenskog instituta. (L. KOŠUTA)	354—360
Tabula Hebana. (M. VEDRIŠ)	360—365

ČASOPISI

Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslov. naroda pod turskom vladavinom, I i II. (S. M. TRALJIĆ)	367—372
Istoriski glasnik 1951, br. 1—2. (J. LUČIĆ)	372—376
Godišnjak Istor. društva Vojvodine 1951. (F. MOAČANIN)	376—380
Zbornik radova Instituta za proučavanje književnosti SAN 2, 1952. (J. RAVLIĆ)	380—383
Atti e memorie della Società istriana di archeologia e storia patria, N. S. II, 1952. (N. ŽIC)	384—386
Historische Zeitschrift — u povodu 90-godišnjice života F. Meineckea. (M. GROSS)	386—390
Archives d'histoire du droit oriental — Revue intern. des droits de l'antiquité I, 1952. (K. BASTAIĆ)	390—394

ZNANSTVENE USTANOVE

JOSIP BUTURAC, Državni arhiv u Zagrebu	395—408
--	---------

BILJEŠKE

»Da li su Bosanci u XVII. v. znali za bogomile?« (S. M. TRALJIĆ)	409—410
Naše historijske čitanke. (S. M. TRALJIĆ)	410—413
G. Škrivanić, Dnevnik Dubrovčanina M. Pešića o Požarevačkom mirovnom kongresu 1718 g. (J. LUČIĆ)	413—414
V. Pelagić, Izabrani spisi I, 1952. (M. EKMEČIĆ)	414—415
Ekonomisti XVII. i XVIII. stoljeća. (D. NEŠIĆ)	415—419